

**Bērnu tiesību
konvencija**

Izpl.: vispārēja
2019. gada 18. septembris

Orģināls: angļu valodā

Bērnu tiesību komiteja

**Vispārējais komentārs Nr. 24 (2019) par bērnu tiesībām bērnu
tieslietu sistēmā**

---

¹ Tehnisku iemeslu dēļ atkārtoti izdots 2019. gada 11. novembrī.

I. Ievads

1. Šis vispārējais komentārs aizstāj Vispārējo komentāru Nr. 10 (2007) par bērnu tiesībām nepilngadīgo tiesvedības sistēmā. Tas atspoguļo attīstību, kas notikusi kopš 2007. gada un izriet no starptautisko un reģionālo standartu sagatavošanas, Komitejas tiesu prakses, jaunām zināšanām par bērnu un pusaudžu attīstību un pierādījumiem par efektīvu praksi, tostarp saistībā ar taisnīguma atjaunošanu. Tas atspoguļo arī bažas, piemēram, tendenci samazināt minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, un pastāvīgu brīvības atņemšanas piemērošanu. Vispārējais komentārs attiecas uz tādām svarīgām tēmām kā jautājumi saistībā ar bērnu vervēšanu un izmantošanu nevalstiskos bruņotajos grupējumos, tostarp tādos, kas atzīti par teroristu grupām, un bērniem paražu, pamatiedzīvotāju vai citās nevalstiskās tieslietu sistēmās.

2. Bērni pēc savas fiziskās un psiholoģiskās attīstības atšķiras no pieaugušajiem. Šīs atšķirības pamato nepieciešamību atzīt mazāku vainu un izveidot atsevišķu sistēmu ar atšķirīgu, individualizētu pieeju. Ir pierādījies, ka, nonākot saskarē ar krimināltiesību sistēmu, bērniem tiek nodarīts kaitējums, kas ierobežo viņu izredzes kļūt par atbildīgiem pieaugušajiem.

3. Komiteja atzīst, ka sabiedrības drošības saglabāšana ir likumīgs tieslietu sistēmas mērķis, tostarp bērnu tieslietu sistēmā. Tomēr dalībvalstīm šis mērķis jāīsteno atbilstoši pienākumiem ievērot un īstenot bērnu tieslietu principus saskaņā ar Bērnu tiesību konvencijā noteikto. Konvencijas 40. pantā skaidri noteikts, ka ikvienam bērnam, kurš tiek turēts aizdomās, ir apsūdzēts vai atzīts par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, ir tiesības uz tādu izturēšanos, kas atbilst bērna pašcieņai un savas vērtības apziņai. Pierādījumi liecina, ka bērnu izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir tendence samazināties pēc tam, kad ieviestas sistēmas atbilstoši šiem principiem.

4. Komiteja atzinīgi vērtē lielo darbu, kas paveikts bērnu tieslietu sistēmu izveidē atbilstoši Konvencijai. Jāizsaka atzinība valstīm, kuru tiesību normas ir labvēlīgākas bērnu tiesību īstenošanai, nekā noteikts Konvencijā un šajā vispārējā komentārā, atgādinot, ka saskaņā ar Konvencijas 41. punktu tām nevajadzētu veikt nekādus atpakaļejošus pasākumus. Dalībvalstu ziņojumi liecina, ka daudzām dalībvalstīm joprojām nepieciešams veikt būtiskus ieguldījumus, lai panāktu pilnīgu Konvencijas noteikumu ievērošanu, jo īpaši attiecībā uz novēršanu, agrīnu intervenci, novirzīšanas tiesisko pasākumu izstrādi un īstenošanu, starpdisciplīnu pieeju, minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, un brīvības atņemšanas piemērošanas ierobežošanu. Komiteja vērs valstu uzmanību uz ziņojumu, ko sagatavojis neatkarīgs eksperts, kas vada Apvienoto Nāciju Organizācijas globālo pētījumu par bērniem, kuriem atņemta brīvība (A/74/136), kas iesniegts saskaņā ar Komitejas ierosināto Ģenerālās asamblejas rezolūciju 69/157.

5. Pagājušā desmitgadē starptautiskas un reģionālas institūcijas ir pieņēmušas vairākas deklarācijas un pamatnostādnes, kas veicina tiesas pieejamību un bērniem piemērotu tieslietu sistēmu. Šie regulējumi attiecas uz bērniem visos tieslietu sistēmas aspektos, tostarp noziedzīgos nodarījumos cietušiem bērniem un bērniem noziedzīgu nodarījumu lieciniekiem, bērniem tiesvedībās par bērnu labklājību un bērniem administratīvās tiesās. Lai gan šīs pārmaiņas ir vērtīgas, tās tomēr neietilpst šā vispārējā komentāra darbības jomā, jo tas ir vērst uz bērniem, kas tiek turēti aizdomās, ir apsūdzēti vai atzīti par vainīgiem noziedzīgā nodarījumā.

II. Mērķi un darbības joma

6. Šā vispārējā komentāra mērķi un darbības joma ir šādi:

- a) nodrošināt mūsdienīgu attiecīgo Bērnu tiesību konvencijas pantu un principu apsvēršanu un palīdzēt valstīm vienoti īstenot bērnu tieslietu sistēmas, kas veicina un aizsargā bērnu tiesības;
- b) atkārtoti uzsvērt, cik būtiska ir novēršana un agrīna intervence, kā arī bērnu tiesību aizsardzība visos sistēmas posmos;
- c) veicināt galvenās stratēģijas, kuru mērķis ir samazināt īpaši kaitīgo ietekmi, kādu rada saskare ar krimināltiesību sistēmu, ņemot vērā padziļinātās zināšanas par bērnu attīstību, jo īpaši:
  - i) nosakot atbilstošu minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, un nodrošinot atbilstošu attieksmi pret bērniem, kas nav sasnieguši šādu vecumu vai ir vecāki par to;
  - ii) izvēršot bērnu novirzīšanu no formāliem tiesas procesiem uz efektīvām programmām;
  - iii) plašāk piemērojot ar brīvības atņemšanu nesaistītus pasākumus, lai nodrošinātu, ka bērnu apcietināšana ir galējs pasākums;
  - iv) izbeidzot miesas soda, nāvessoda un mūža ieslodzījuma piemērošanu;
  - v) tajās nedaudzajās situācijās, kad brīvības atņemšana ir attaisnojama kā galējs pasākums, nodrošinot, ka to piemēro tikai vecākiem bērniem uz stingri ierobežotu termiņu un regulāri pārskata;
- d) sekmēt sistēmu nostiprināšanu ar uzlabotu organizāciju, resursu palielināšanu, datu vākšanu, izvērtēšanu un pētniecību;
- e) sniegt norādes par jaunākajām norisēm attiecīgajā jomā, jo īpaši bērnu vervēšanu un izmantošanu nevalstiskos bruņotajos grupējumos, tostarp tādos, kas atzīti par teroristu grupām, un bērniem, kas saskaras ar paražu, pamatiedzīvotāju vai citām nevalstiskām tieslietu sistēmām.

III. Terminoloģija

7. Komiteja mudina attiecībā uz bērniem, kas tiek turēti aizdomās, ir apsūdzēti vai atzīti par vainīgiem noziedzīgā nodarījumā, neizmantojot noniecinošu valodu.

8. Svarīgi termini, kas ir izmantoti šajā vispārējā komentārā, ir norādīti turpmāk.

- Atbilstošs pieaugušais – situācijās, kad vecāks vai likumīgais aizbildnis nevar bērnam palīdzēt, dalībvalstīm jāļauj, ka šādu palīdzību bērnam var sniegt atbilstošs pieaugušais. Atbilstošs pieaugušais var būt bērna izvēlēta un/vai kompetentas iestādes izraudzīta persona.

- Bērnu tieslietu sistēma² – tiesību akti, normas un standarti, procedūras, mehānismi un noteikumi, kas īpaši piemērojami bērniem, kuri tiek uzskatīti par likumpārkāpuma izdarītājiem, un iestādes un institūcijas, kas izveidotas, lai ar šādiem bērniem strādātu.
- Brīvības atņemšana – visu veidu apcietināšana vai atrašanās ieslodzījumā, vai personas ievietošana valsts vai privātā ieslodzījuma iestādē, kuru persona nedrīkst patvaļīgi atstāt, saskaņā ar rīkojumu, ko izdevusi jebkura tiesu, administratīvā vai cita valsts iestāde.³
- Novirzīšana – pasākumi bērnu pārvietošanai prom no tiesu sistēmas jebkurā brīdī pirms attiecīgās tiesvedības vai tās laikā.
- Minimālais vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība – minimālais vecums, līdz kuram likums nosaka, ka bērni nespēj izdarīt noziedzīgu nodarījumu.
- Pirmstiesas apcietinājums – apcietinājums no aizturēšanas brīža līdz lēmumu pieņemšanas stadijai vai soda piespriešanai, tostarp apcietinājums lietas iztiesāšanas laikā.
- Taisnīguma atjaunošana – jebkurš process, kurā cietušais, likumpārkāpuma izdarītājs un/vai jebkura cita persona vai sabiedrības loceklis, kuru skāris noziedzīgs nodarījums, aktīvi kopā risina jautājumus, kas izriet no noziedzīga nodarījuma, nereti iesaistoties taisnīgai un objektīvai trešajai personai. Kā piemērus kaitējuma novēršanas procesam var minēt mediāciju, pārrunas, samierināšanu un cita veida sabiedriskas samierināšanas darbības.⁴

IV. Visaptverošas bērnu tieslietu politikas pamatelementi

A. Bērnu sodīšanas novēršana, tostarp agrīna intervence, kas vērsta uz bērniem, kuri nav sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība

9. Dalībvalstīm jāiepazīstas ar Apvienoto Nāciju Organizācijas paraugstratēģijām un praktiskajiem pasākumiem, kuru mērķis ir izskaust vardarbību pret bērniem noziedzīgu nodarījumu novēršanas un krimināltiesību jomā, un salīdzinošajiem valsts un starptautiskajiem pētījumiem par galvenajiem cēloņiem, kādēļ bērni saskaras ar bērnu tieslietu sistēmu, un veikt pētījumus, lai informētu par novēršanas stratēģijas izstrādi. Pētījumi ir pierādījuši, ka intensīvas ārstēšanas programmas, kas ir balstītas uz ģimeni un kopienu un izstrādātas, lai panāktu pozitīvas izmaiņas dažādos sociālo sistēmu aspektos (mājās, skolā, kopienā, attiecībās ar vienaudžiem), kas veicina nopietnas bērnu uzvedības grūtības, samazina risku, ka bērni varētu saskarties ar bērnu tieslietu sistēmu. Novēršanas pasākumiem un agrīnas intervences programmām jābūt vērstām uz atbalstu ģimenēm, jo īpaši neaizsargātām ģimenēm vai ģimenēm, kurās notiek vardarbība. Jāsniedz atbalsts apdraudētiem bērniem, jo īpaši bērniem, kuri neapmeklē skolu, ir izslēgti vai kā citādi neiegūst izglītību. Ieteicams vienaudžu atbalsts un liela vecāku iesaiste. Dalībvalstīm arī jāattīsta kopienā pieejami pakalpojumi un

² Šī vispārējā komentāra tekstā angļu valodā termins “child justice system” [bērnu tieslietu sistēma] lietots termina “juvenile justice” [nepilngadīgo tiesvedības sistēma] vietā.

³ ANO Noteikumu par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā (Havasas noteikumi) 11. punkta b) apakšpunkts.

⁴ Dokumenta “Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters” [Taisnīguma atjaunošanas programmu pamatprincipi krimināllietās] 2. punkts.

---

jāizstrādā programmas, kas reaģē uz konkrētām bērnu vajadzībām, problēmām, bažām un interesēm un sniedz atbilstošas konsultācijas un padomus viņu ģimenēm.

10. Konvencijas 18. un 27. pantā apstiprināts, cik svarīga ir vecāku atbildība par bērnu audzināšanu, taču vienlaikus Konvencijā ir noteikta nepieciešamība dalībvalstīm sniegt palīdzību vecākiem (vai citiem aprūpētājiem), kas nepieciešama bērnu audzināšanas pienākumu veikšanai. Ieguldījums agrīnā pirmsskolas izglītībā un aprūpē korelē ar zemākiem vardarbības un noziedzības rādītājiem nākotnē. To var sākt jau tad, kad bērns ir ļoti mazs, piemēram, īstenojot programmas, kas paredz apsekot ģimeni mājās, lai uzlabotu vecāku gādības spēju. Palīdzības pasākumos jāizmanto bagātīgā informācija par novēršanas programmām, kas ir balstītas uz kopienas un ģimeni, piemēram, programmām, kas uzlabo vecāku un bērnu mijiedarbību, partnerību ar skolām, pozitīvu biedrošanos ar vienaudžiem un kultūras un atpūtas pasākumus.

11. Lai nodrošinātu agrīnu intervenci attiecībā uz bērniem, kas nav sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, ir nepieciešama bērniem piemērota un starpdisciplīnu reakcija uz pirmajām tādas uzvedības pazīmēm, kas tiktu uzskatīta par noziedzīgu nodarījumu, ja bērns būtu sasniedzis minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība. Jāizstrādā uz pierādījumiem balstītas intervences programmas, kas atspoguļotu ne vien šādas uzvedības daudzos psihosociālos cēloņus, bet arī aizsardzības faktorus, kas var nostiprināt noturību. Pirms intervences jāveic visaptverošs un starpdisciplīnu bērnu vajadzību novērtējums. Absolūta prioritāte ir bērnu atbalstīšana ģimenēs un kopienās. Izņēmuma gadījumos, kad nepieciešama bērnu izņemšana no ģimenes, šāda alternatīvā aprūpe vēlama ģimeniskā vidē, lai gan noteiktos gadījumos ievietošana aprūpes iestādē var būt atbilstoša, lai nodrošinātu nepieciešamo profesionālo pakalpojumu klāstu. Tā jāizmanto tikai kā galējs pasākums uz iespējami īsāku laiku un jāizskata tiesā.

12. Sistēmiska pieeja novēršanai paredz arī nepieļaut iespējas bērnam nonākt tieslietu sistēmā, proti, atcelt kriminālatbildību par tādiem mazsvarīgiem pārkāpumiem kā skolas neapmeklēšana, aizbēgšana, ubagošana vai īpašuma robežu pārkāpšana, ko bieži vien izraisa nabadzība, bezpajumtniecība vai vardarbība ģimenē. Reizēm pie kriminālatbildības tiek saukti arī bērni, kas cietuši no seksuālas izmantošanas, un pusaudži, kas labprātīgi viens ar otru stājas dzimumsakaros. Šādas darbības, ko sauc arī par statusa pārkāpumiem, netiek uzskatītas par noziedzīgiem nodarījumiem, ja tās izdarījuši pieaugušie. Komiteja mudina dalībvalstis izņemt statusa pārkāpumus no saviem tiesību aktiem.

B. Intervences pasākumi attiecībā uz bērniem, kas ir sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība⁵

13. Saskaņā ar Konvencijas 40. panta 3. punkta b) apakšpunktu dalībvalstīm ir jāveicina, ka attiecībā uz bērniem tiek ieviesti pasākumi, kas attiecīgā gadījumā neprasa tiesvedības uzsākšanu. Praksē šie pasākumi parasti iedalās divās kategorijās:

a) pasākumi bērnu pārvirzīšanai no tiesu sistēmas jebkurā brīdī pirms attiecīgās tiesvedības vai tās laikā (novirzīšana);

b) pasākumi saistībā ar tiesvedību.

---

⁵ Skat. arī IV sadaļas E punktu turpmāk.

---

14. Komiteja atgādina dalībvalstīm, ka, piemērojot pasākumus no jebkuras intervences pasākumu kategorijas, jādara viss iespējamais, lai pilnībā nodrošinātu bērnu cilvēktiesību un tiesisko garantiju pilnīgu ievērošanu un aizsardzību.

Intervences pasākumi, lai izvairītos no tiesvedības uzsākšanas

15. Daudzās sistēmās visā pasaulē attiecībā uz bērniem ir ieviesti pasākumi, lai izvairītos no tiesvedības uzsākšanas, un parasti tos sauc par novirzīšanas pasākumiem. Novirzīšana paredz lietu parasti pārvirzīt no formālās krimināltiesību sistēmas uz programmām vai pasākumiem. Šī pieeja ne vien ļauj izvairīties no stigmatizācijas un sodāmības reģistrēšanas, bet arī dod labus rezultātus bērniem, atbilst sabiedrības drošībai un ir sevi pierādījusi kā lietderīga izmaksu ziņā.

16. Darbā ar bērniem būtu jādod priekšroka novirzīšanas pasākumiem. Dalībvalstīm pastāvīgi jāpaplašina to pārkāpumu loks, attiecībā uz kuriem iespējams īstenot novirzīšanas pasākumus, tostarp attiecīgā gadījumā attiecībā uz smagiem pārkāpumiem. Novirzīšanas iespējam jābūt pieejām pēc iespējas ātrāk pēc saskares ar sistēmu un dažādos posmos procesa laikā. Novirzīšanas pasākumiem jāklūst par bērnu tieslietu sistēmas neatņemamu daļu, un saskaņā ar Konvencijas 40. panta 3. punkta b) apakšpunktu visos novirzīšanas procesos un programmās pilnībā jāievēro un jāaizsargā bērnu cilvēktiesības un tiesiskās garantijas.

17. Dalībvalstīm ir rīcības brīvība lemt par novirzīšanas pasākumu precīzu būtību un saturu, pieņemot nepieciešamos tiesību aktus un veikt citus pasākumus to īstenošanai. Komiteja atzīmē, ka ir izstrādātas dažādas programmas, kas ir balstītas uz kopienu, piemēram, piespiedu darbs, iecelto amatpersonu īstenojā uzraudzība un sniegtie norādījumi, ģimenes pārrunas un citas taisnīguma atjaunošanas iespējas, tostarp atlīdzināšana cietušajiem.

18. Komiteja uzsver, ka:

- a) novirzīšanas pasākumi jāizmanto tikai tad, ja ir pārliecinoši pierādījumi, ka iespējamo pārkāpumu ir izdarījis bērns, par ko bērns brīvprātīgi uzņemas atbildību bez iebiedēšanas vai spiediena, un vainas atzīšana netiks izmantota pret bērnu turpmākajā tiesas procesā;
- b) bērna brīvprātīgai piekrišanai novirzīšanas pasākumiem jābūt balstītai uz atbilstošu un konkrētu informāciju par pasākuma būtību, saturu un ilgumu un uz izpratni par sekām, kādas radīs nesadarbošanās vai pasākuma nepabeigšana;
- c) tiesību aktos jānorāda gadījumi, kuros novirzīšana ir iespējama, un attiecīgie policijas, prokuratūras un/vai citu iestāžu lēmumi ir jāregulē un tiem ir jābūt pārskatāmiem. Visām valsts amatpersonām un dalībniekiem, kas piedalās novirzīšanas procesā, jānodrošina nepieciešamās mācības un atbalsts;
- d) bērnam jādod iespēja saņemt juridisku vai citu atbilstošu palīdzību saistībā ar novirzīšanu, ko piedāvā kompetentās iestādes, un iespēja šo pasākumu pārskatīt;
- e) novirzīšanas pasākumi neparedz brīvības atņemšanu;
- f) pabeidzot novirzīšanas pasākumu, lieta tiek noteikti un galīgi izbeigta. Lai gan administratīvos, pārbaudes, izmeklēšanas un pētniecības nolūkos var tikt glabāti

---

konfidenciāli novirzīšanas ieraksti, to nevajadzētu uzskatīt par notiesājošiem spriedumiem krimināllietās vai pamatu sodāmības reģistrēšanai.

Intervences pasākumi saistībā ar tiesvedību (lēmuma pieņemšanas stadija)

19. Ja kompetentā iestāde ir ierosinājusi tiesvedību, tajā ir piemērojami taisnīgas tiesas principi (skat. D sadaļu turpmāk). Bērnu tieslietu sistēmai jānodrošina plašas iespējas izmantot sociālus un izglītojošus pasākumus un stingri ierobežot brīvības atņemšanas piemērošanu, sākot no aizturēšanas brīža, kā arī tiesvedības un notiesāšanas laikā. Dalībvalstīs jābūt probācijas dienestam vai līdzīgai iestādei ar labi apmācītiem darbiniekiem, kas nodrošinātu, ka maksimāli un efektīvi tiek izmantoti tādi pasākumi kā norādījumu un uzraudzības rīkojumu sniegšana, probācija, kopienas uzraudzība vai dienas centri ziņojumu iesniegšanai, un jāparedz iespēja uz pirmstermiņa atbrīvošanu no apcietinājuma.

C. Vecums un bērnu tieslietu sistēma

Minimālais vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība

20. Bērnus, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, nevar saukt pie atbildības kriminālprocesā. Bērniem, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, bet kas ir jaunāki par 18 gadiem, var oficiāli izvirzīt apsūdzību, un viņus var pakļaut bērnu tieslietu sistēmas procedūrām, pilnībā ievērojot Konvencijā noteikto. Komiteja atgādina dalībvalstīm, ka attiecīgais vecums ir vecums noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī.

21. Saskaņā ar Konvencijas 40. panta 3. punktu dalībvalstīm ir jānosaka minimālais vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība, taču konkrētais pants šo vecumu neprecizē. Vairāk nekā 50 dalībvalstīs ir paaugstinājušas minimālo vecumu pēc Konvencijas ratificēšanas, un visbiežāk pasaulē minimālais vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība, ir 14 gadi. Tomēr pēc dalībvalstu iesniegtajiem ziņojumiem redzams, ka dažas valstis saglabā nepieņemami zemu minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība.

22. Dokumentēti pierādījumi bērnu attīstības un neirozinātnes jomā liecina, ka bērniem vecumā no 12 līdz 13 gadiem joprojām turpinās nobriešanas process un abstraktās domāšanas attīstība, jo vēl arvien attīstītās viņu pieres daivas priekšējās daļas garoza. Tāpēc ir maz ticams, ka viņi varētu saprast savas rīcības sekas vai izprast tiesvedību krimināllietā. Viņus ietekmē arī pusaudžu vecuma iestāšanās. Kā Komiteja norādījusi Vispārējā komentārā Nr. 20 (2016) par bērnu tiesību īstenošanu pusaudžu vecumā, pusaudžu vecums ir unikāls, izšķirīgs cilvēka attīstības posms, kam raksturīga strauja smadzeņu attīstība, un tas ietekmē riska uzņemšanos, noteikta veida lēmumu pieņemšanu un spēju kontrolēt impulsus. Dalībvalstis tiek mudinātas ņemt vērā jaunākos zinātniskos atzinumus un attiecīgi palielināt minimālo vecumu līdz vismaz 14 gadiem. Turklāt pierādījumi attīstības un neirozinātnes jomā liecina, ka pusaudžu smadzenes turpina nobriest vēl pēc pusaudžu vecuma, ietekmējot noteiktu lēmumu pieņemšanu. Tāpēc Komiteja atzinīgi vērtē dalībvalstis, kurās ir noteikts augstāks minimālais vecums, piemēram, 15 vai 16 gadi, un mudina dalībvalstis nekādā gadījumā nesamazināt minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, saskaņā ar Konvencijas 41. pantu.

23. Komiteja atzīst: lai gan ir svarīgi noteikt pieņemami augstu minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, efektīva pieeja arī ir atkarīga no tā, kā valstis risina lietas, kas

---

saistītas ar bērniem, kas ir jaunāki vai vecāki par šo vecumu. Komiteja turpinās tam pievērst rūpīgu uzmanību, izskatot dalībvalstu ziņojumus. Bērniem, kas nav sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, attiecīgās iestādes nodrošina palīdzību un pakalpojumus atbilstoši viņu vajadzībām, un viņi netiek uzskatīti par bērniem, kas izdarījuši noziedzīgus nodarījumus.

24. Ja nav pierādījumu par vecumu un nav iespējams noteikt, vai bērns ir sasniedzis minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, šaubas ir jātulko par labu bērnam, un viņš netiek saukts pie kriminālatbildības.

Sistēmas ar izņēmumiem attiecībā uz minimālo vecumu

25. Komiteju uztrauc prakse, kas atļauj noteikt zemāku minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, gadījumos, kad bērnam, piemēram, tiek izvirzīta apsūdzība par smaga noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Šādu praksi parasti iedibina sabiedrības spiediena rezultātā, un tās pamatā nav racionāla izpratne par bērnu attīstību. Komiteja stingri iesaka dalībvalstīm atteikties no šādas pieejas un noteikt vienu standarta vecumu, līdz kuram bērnam neiestājas kriminālatbildība, neparedzot nekādus izņēmumus.

Sistēmas ar diviem minimālajiem vecumiem

26. Vairākas dalībvalstis izmanto divus minimālos vecumus, ar kuriem iestājas kriminālatbildība (piemēram, 7 un 14 gadus), pieņemot, ka bērns, kas ir sasniedzis vai pārsniedzis zemāko vecumu, bet nav sasniedzis augstāko vecumu, nav saucams pie kriminālatbildības, ja vien netiek pierādīts, ka viņš ir pietiekami nobriedis. Sākotnēji tā tika izstrādāta kā aizsardzības sistēma, tomēr praksē tas nav pierādījies. Lai gan idejai par individualizētu kriminālatbildības novērtējumu ir zināms atbalsts, Komiteja ir novērojusi, kas tas rada tiesai lielu rīcības brīvību un rada diskriminējošu praksi.

27. Valstis tiek mudinātas noteikt vienu atbilstošu minimālo vecumu un nodrošināt, lai šāda tiesiskā reforma neizraisītu atpakaļejošu nostāju par minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība.

Bērni, kas netiek saukti pie kriminālatbildības aizkavētas attīstības, neirālās attīstības traucējumu vai invaliditātes dēļ

28. Bērniem, kam ir aizkavēta attīstība vai neirālās attīstības traucējumi vai invaliditāte (piemēram, autiskā spektra traucējumi, alkohola izraisītas plaša spektra fetopātijas vai iegūti smadzeņu bojājumi), vispār nevajadzētu saskarties ar bērnu tieslietu sistēmu, pat tad, ja viņi ir sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība. Ja šādi bērni netiek automātiski izslēgti, viņi jāizvērtē individuāli.

Bērnu tieslietu sistēmas piemērošana

29. Bērnu tieslietu sistēma jāpiemēro visiem bērniem, kas sasnieguši minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, bet kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav sasnieguši 18 gadu vecumu.

30. Komiteja iesaka tām dalībvalstīm, kas bērnu tieslietu sistēmu piemēro tikai bērniem, kuri nav sasnieguši 16 gadu (vai mazāku) vecumu, vai kas pieļauj izņēmumu, ka pret noteiktiem bērniem izturas kā pret pieaugušiem noziedzīgu nodarījumu izdarītājiem (piemēram,

---

noziedzīga nodarījuma kategorijas dēļ), grozīt tiesību aktus, lai nodrošinātu pilnīgu bērnu tieslietu sistēmas piemērošanu bez diskriminācijas visām personām, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav sasniegušas 18 gadu vecumu (skat. arī Vispārējā komentāra Nr. 20 88. punktu).

31. Bērnu tieslietu sistēmās aizsardzība jāattiecinā arī uz bērniem, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā nebija sasnieguši 18 gadu vecumu, bet 18 gadi viņiem paliek lietas iztiesāšanas vai notiesāšanas laikā.

32. Komiteja atzinīgi vērtē dalībvalstis, kas ļauj piemērot bērnu tieslietu sistēmu personām, kuras ir 18 vai vairāk gadus vecas, pēc vispārēja noteikuma vai izņēmuma kārtā. Šī pieeja atbilst pierādījumiem attīstības un neirozinātnes jomā, kas liecina, ka smadzenes turpina attīstīties vēl dažus gadus pēc divdesmit gadu vecuma sasniegšanas.

Dzimšanas apliecības un vecuma noteikšana

33. Valstij jānodrošina, lai bērnam, kam nav dzimšanas apliecības, tāda tiktu ātri izsniegta bez maksas, kad viņam tiek prasīts pierādīt vecumu. Ja vecumu nevar pierādīt ar dzimšanas apliecību, iestādei jāpieņem visi dokumenti, ar kuriem var pierādīt vecumu, piemēram, izziņa par bērna piedzimšanu, izraksti no dzimšanas reģistra, kristību dokumenti vai līdzīgi dokumenti vai skolas liecības. Dokumenti jāuzskata par autentiskiem, ja vien nav pierādījumu par pretējo. Attiecībā uz vecumu iestādēm jāņem vērā intervijas ar vecākiem vai viņu liecības un jāatļauj skolotājiem, reliģiskiem vai kopienu līderiem, kuri zina bērna vecumu, iesniegt atbilstošus apstiprinājumus.

34. Tikai tad, ja šie pasākumi izrādās nesekmīgi, specializējušies pediatri vai citi profesionāļi, kas spēj izvērtēt dažādus attīstības aspektus, var veikt bērna fiziskās un psiholoģiskās attīstības novērtējumu. Šādi novērtējumi jāveic ātri, bērnam piemērotā un attiecīgajam dzimumam un kultūrai atbilstošā veidā, tostarp intervējot bērnus un viņu vecākus un aprūpētājus bērniem saprotamā valodā. Valstīm jāizvairās no tikai medicīnisko metožu izmantošanas, kas cita starpā balstās uz kaulu un zobu analīzi, kura nereti ir neprecīza ar plašu kļūdu robežu un var būt arī traumatiska. Novērtēšanai jāizmanto metode, kas ir pēc iespējas mazāk invazīva. Nepārliciecināšu pierādījumu gadījumā šaubas jātulko par labu bērnam vai jauniešiem.

Bērnu tieslietu sistēmas pasākumu turpināšana

35. Komiteja iesaka bērniem, kuri 18 gadu vecumu sasniedz, pirms vēl ir pabeigta novirzīšanas programma vai ar brīvības atņemšanu nesaistītie vai saistītie pasākumi, atļaut pabeigt programmu, pasākumu vai soda izciešanu un nesūtīt viņus uz pieaugušo centriem.

Noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti pirms un pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas, un noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti kopā ar pieaugušajiem

36. Gadījumos, kad jauniešis izdara vairākus noziedzīgus nodarījumus, no kuriem daži ir izdarīti pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, bet citi – pēc, dalībvalstīm jāizvērtē iespēja paredzēt procesuālus noteikumus, kas atļauj bērnu tieslietu sistēmu piemērot visiem noziedzīgiem nodarījumiem, ja tam ir pamats.

---

37. Gadījumos, kad bērns izdara noziedzīgu nodarījumu kopā ar vienu vai vairākiem pieaugušajiem, bērnam ir piemērojami tieslietu sistēmas noteikumi neatkarīgi no tā, vai viņus tiesā kopā vai atsevišķi.

D. Tiesības uz taisnīgu tiesu

38. Konvencijas 40. panta 2. punktā dots svarīgs saraksts ar tiesībām un garantijām, kuru mērķis ir nodrošināt, lai ikvienam bērnam būtu tiesības uz taisnīgu attieksmi un tiesu (skat. arī Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. pantu). Jānorāda, ka tie ir minimālie standarti. Dalībvalstis var un tām arī vajadzētu noteikt un ievērot augstākus standartus.

39. Komiteja uzsver, ka pastāvīga un sistemātiska profesionāļu apmācība bērnu tieslietu sistēmas jomā ir būtiska šo garantiju ievērošanai. Šiem profesionāļiem jāspēj strādāt starpnozaru grupās un jābūt labi informētiem par bērnu un pusaudžu fizisko, psiholoģisko, garīgo un sociālo attīstību, kā arī par atstumtāko bērnu īpašajām vajadzībām.

40. Nepieciešami aizsardzības pasākumi pret diskrimināciju jau no pirmās saskares ar krimināltiesību sistēmu un visā lietas iztiesāšanas laikā, un diskriminācijai pret jebkuru bērnu grupu ir nepieciešama aktīva kaitējuma atlīdzināšana. Jo īpaši dzimumam atbilstoša uzmanība jāpievērš meitenēm un bērniem, kuri tiek diskriminēti seksuālās orientācijas vai dzimumidentitātes dēļ. Jāpielāgo telpas bērniem ar invaliditāti, kas sevī var ietvert fizisku piekļuvi tiesas un citām ēkām, atbalstu bērniem ar psihosociāliem traucējumiem, palīdzību saziņai un dokumentu izlasīšanu, kā arī procesuālas korekcijas liecības sniegšanai.

41. Dalībvalstīm jāievieš tiesību akti un jānodrošina prakse, kas aizsargā bērnu tiesības no brīža, kad bērns saskaras ar sistēmu, tostarp apturēšanas, brīdināšanas vai aizturēšanas posmā, atrodoties policijas vai citu tiesībaizsardzības iestāžu apcietinājumā, pārvešanā uz un no policijas iecirkņiem, apcietināšanas vietās un tiesās, kā arī iztaujāšanas, pārmeklēšanas un pierādījumu paraugu paņemšanas laikā. Jāglabā ieraksti par bērna atrašanās vietu un stāvokli visos posmos un procesos.

Aizliegums piemērot bērnu tieslietu sistēmu ar atpakaļejošu spēku (40. panta 2. punkta a) apakšpunkts)

42. Nevienam bērnam nedrīkst atzīt par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, kas saskaņā ar izdarīšanas brīdī spēkā esošajām nacionālajām un starptautiskajām tiesību normām netika atzīts par noziedzīgu nodarījumu. Dalībvalstīm, kas paplašina krimināltiesību normas, lai novērstu terorismu un apkarotu to, jānodrošina, lai šo pārmaiņu rezultātā bērni netiktu sodīti ar atpakaļejošu spēku vai neplānoti. Nevienam bērnam nedrīkst sodīt ar smagāku sodu, nekā to, kas piemērojams noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī, bet, ja likuma grozījumi pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas paredz vieglāku sodu, tas jāpiemēro attiecībā uz bērnu.

Nevainīguma prezumpcija (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta i) daļa)

43. Nevainīguma prezumpcija nosaka, ka pienākums pierādīt apsūdzību ir tieši prokuratūrai neatkarīgi no noziedzīgā nodarījuma veida. Šaubas ir jātulko par labu bērnam, un viņš ir vainīgs tikai tad, ja apsūdzības ir neapšaubāmi pierādītas. Novērojot aizdomīgu bērna uzvedību, nevajadzētu pieņemt, ka viņš ir vainīgs, jo tās iemesls var būt procesa nesaprašana, brieduma trūkums, bailes vai kas cits.

Tiesības tikt uzklausītam (12. pants)

44. Vispārējā komentāra Nr. 12 (2009) par bērna tiesībām tikt uzklausītam 57.–64. punktā Komiteja izskaidroja bērna pamattiesības tikt uzklausītam saistībā ar bērnu tieslietu sistēmu.

45. Bērniem ir tiesības tikt uzklausītiem tieši, nevis tikai ar pārstāvja starpniecību, visos procesa posmos, sākot no brīža, kas bērns saskarsies ar tieslietu sistēmu. Bērnam ir tiesības klusēt, un nav izdarāmi nekādi negatīvi secinājumi, ja bērns izvēlas nesniegt nekādus paziņojumus.

Efektīva līdzdalība tiesvedībā (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) daļa)

46. Bērns, kas ir sasniedzis minimālo vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, jāuzskata par kompetentu piedalīties visā bērna tiesvedības procesā. Lai efektīvi piedalītos tiesvedībā, bērnam nepieciešams atbalsts no visiem praktizējošiem speciālistiem, lai saprastu apsūdzības, iespējamās sekas un iespējas izteikt norādījumus juridiskajam pārstāvim, apstrīdēt lieciniekus, sniegt ziņojumu par notikušo un pieņemt atbilstošus lēmumus par pierādījumiem, liecībām un nosakāmo(-ajiem) pasākumu(-iem). Tiesvedībai jānotiek valodā, kuru bērns pilnībā saprot, vai arī bez maksas jānodrošina tulka pakalpojumi. Tiesvedībai jānotiek saprotošā vidē, ļaujot bērnam pilnībā piedalīties procesā. Bērniem piemērotas tieslietu sistēmas pilnveide rosina visos posmos lietot bērniem saprotamu valodu, iekārtot bērniem piemērotas interviju un tiesas telpas, nodrošināt atbalstu no atbilstošu pieaugušo puses, atteikties no iebiedējoša profesionālā apģērba valkāšanas un pielāgot tiesas procesu, tostarp telpas bērniem ar invaliditāti.

Tulītēja un tieša informēšana par apsūdzību(-ām) (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) daļa)

47. Ikvienam bērnam ir tiesības tikt uzreiz un tieši informētam (vai attiecīgā gadījumā ar vecāka vai aizbildņa starpniecību) par viņam izvirzītajām apsūdzībām. Uzreiz nozīmē iespējami īsā laikā pēc bērna pirmās saskares ar tieslietu sistēmu. Neērtības vai līdzekļu trūkums nav pamats vecāku neinformēšanai. Bērniem, kas tiek novirzīti apsūdzības posmā, jāsaprot savas juridiskās iespējas, un nepieciešams pilnībā ievērot tiesiskās garantijas.

48. Iestādēm jānodrošina, lai bērni saprastu apsūdzības, iespējas un procesus. Nepietiek izsniegt bērnam oficiālu dokumentu, un ir nepieciešams mutisks paskaidrojums. Lai gan vecākam vai atbilstošam pieaugušajam ir jāpalīdz bērniem saprast jebkurš dokuments, iestādēm nevajadzēt atstāt apsūdzību izskaidrošanu šo personu ziņā.

Juridiskā vai cita piemērota palīdzība (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) daļa)

49. Valstīm jānodrošina, lai bērnam tiktu garantēta juridiskā vai cita piemērota palīdzība jau no paša tiesvedības sākuma, aizstāvības sagatavošanā un īstenošanā un līdz visu pārsūdzības un/vai pārskatīšanas iespēju izsmelšanai. Komiteja pieprasa dalībvalstīm atsaukt visas atrunas, kas attiecas uz Konvencijas 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta ii) daļu.

50. Komiteja joprojām pauž bažas par to, ka daudziem bērniem ir izvirzītas apsūdzības noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā tiesu, administratīvā vai citā valsts iestādē, un viņiem tiek atņemta brīvība bez iespējas izmantot juridisko pārstāvību. Komiteja norāda, ka Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. panta 3. punkta d) apakšpunktā noteiktās

---

tiesības uz juridisko pārstāvību ir minimālā garantija krimināltiesību sistēmā visām personām, un tās ir vienlīdz jāattiecina uz bērniem. Lai gan šis pants ļauj personai sevi aizstāvēt pašai, ikvienā gadījumā, kad tas ir nepieciešams taisnīguma interesēs, personai ir jāpiešķir juridiskā palīdzība.

51. Ievērojot iepriekšminēto, Komiteju uztrauc tas, ka bērniem tiek nodrošināta mazāka aizsardzība, nekā starptautiskie tiesību akti garantē pieaugušajiem. Komiteja iesaka valstīm bez maksas nodrošināt efektīvu juridisko pārstāvību visiem bērniem, kam tiek izvirzītas apsūdzības noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā tiesu, administratīvajās vai citās valsts iestādēs. Bērnu tieslietu sistēmām nevajadzētu atļaut bērniem atteikties no juridiskās pārstāvības, ja vien atteikšanās lēmums nav pieņemts brīvprātīgi un objektīvā tiesas uzraudzībā.

52. Ja bērni tiek novirzīti uz programmām vai nonāk sistēmā, kas neparedz notiesāšanu, sodāmības reģistrēšanu vai brīvības atņemšanu, pieņemama palīdzības forma var būt arī “cita piemērota palīdzība”, ko sniedz labi apmācīti darbinieki, lai gan valstīm, kas var nodrošināt juridisko pārstāvību bērniem visos procesos, tas arī jādara saskaņā ar 41. pantu. Ja ir atļauta cita piemērota palīdzība, personai, kas šādu palīdzību sniedz, ir nepieciešamas pietiekamas zināšanas par bērnu tieslietu sistēmas procesa juridiskajiem aspektiem un jābūt atbilstoši apmācītai.

53. Saskaņā ar Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 14. panta 3. punkta b) apakšpunktu ir jānodrošina tiesības uz pietiekamu laiku un iespējām sagatavot savu aizstāvību. Bērnu tiesību konvencija garantē bērna un viņa juridiskā pārstāvja vai cita palīga saziņas konfidencialitāti (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vii) daļa) un nosaka nepieciešamību ievērot bērna tiesības uz aizsardzību pret iejaukšanos viņa privātajā dzīvē un sarakstē (16. pants).

Lēmumi, kas pieņemti bez kavēšanās un kas pieņemti, iesaistot vecākus vai aizbildņus (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iii) daļa)

54. Komiteja atkārtoti norāda, ka laikam no pārkāpuma izdarīšanas līdz tiesvedības izbeigšanai jābūt iespējami īsākam. Jo šis laikposms ir garāks, jo lielāka iespēja, ka atbildes reakcija nepanāks vēlamu iznākumu.

55. Komiteja iesaka dalībvalstīm noteikt un ievērot termiņus laikposmam no pārkāpuma izdarīšanas līdz policijas izmeklēšanas pabeigšanai, no prokurora (vai citas kompetentās iestādes) lēmuma izvirzīt apsūdzības līdz tiesas vai citas tiesu iestādes galīgā lēmuma pieņemšanai. Šiem termiņiem jābūt daudz īsākiem nekā tiem, kas noteikti pieaugušajiem, taču tie nedrīkst traucēt pilnībā ievērot tiesiskās garantijas. Līdzīgi īsi termiņi jāpiemēro novirzīšanas pasākumiem.

56. Visā tiesvedības laikā jānodrošina vecāku vai likumīgo aizbildņu klātbūtne. Tomēr tiesnesis vai kompetentā iestāde var nolemt ierobežot vai neatļaut viņu klātbūtni tiesvedībā pēc bērna vai viņa juridiskā pārstāvja vai cita piemērota palīga pieprasījuma vai tad, ja tas nav bērna interesēs.

57. Komiteja iesaka dalībvalstīm pieņemt tiesību aktus, kuros nepārprotami tiktu paredzēta maksimālā iespējamā vecāku vai likumīgo aizbildņu iesaistīšana tiesvedībā, jo viņi bērnam var sniegt vispārēju psiholoģisko un emocionālo palīdzību un sekmēt efektīvu iznākumu. Komiteja arī atzīst, ka daudzi bērni neoficiāli dzīvo pie radniekiem, kuri nav ne viņu vecāki,

---

ne likumīgie aizbildņi, un ka tiesību akti ir jāpielāgo, ļaujot patiesajiem aprūpētājiem palīdzēt bērniem tiesvedībā, ja vecāki nav pieejami.

Brīvība netikt piespiestam liecināt pret sevi (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) daļa)

58. Dalībvalstīm jānodrošina, ka bērns netiek piespiests dot liecību, atzīties vai atzīt savu vainu. Spīdzināšana vai nežēlīga, necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās, lai panāktu vainas atzīšanu vai atzīšanos, ir nopietns bērnu tiesību pārkāpums (Bērnu tiesību konvencijas 37. panta a) punkts). Šādi panākta vainas atzīšana vai atzīšanās nav pieņemama kā pierādījums (Konvencijas pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu 15. pants).

59. Nav pieļaujama ietekmēšana, kuras rezultātā bērns atzīstas vai liecina pret sevi. Termins “piespiests” jātulko plaši un nav jāattiecinā tikai uz fizisku spēku. Nepatiesas atzīšanās risks pieaug ar bērna vecumu un attīstību, izpratnes trūkumu un bailēm no nezināmām sekām, tostarp ierosināto iespējamo brīvības atņemšanu, kā arī iztaujāšanas ilgumu un apstākļiem.

60. Iztaujāšanas laikā bērnam jānodrošina juridiskā vai cita piemērota palīdzība un vecāka, likumīgā aizbildņa vai cita atbilstoša pieaugušā atbalsts. Izvērtējot jautājumu, cik brīvprātīga un uzticama ir bērna atzīta vaina vai atzīšanās, tiesai vai citai tiesu iestādei jāņem vērā visi faktori, tostarp bērna vecums un briedums, iztaujāšanas vai aizturēšanas ilgums un juridiskā vai cita neatkarīga pārstāvja un vecāka(-u), aizbildņa vai atbilstoša pieaugušā klātbūtne. Policijas un citu izmeklēšanas iestāžu darbiniekiem jābūt labi apmācītiem, lai tie neizmanto izjautāšanas paņēmienus un metodes, kas noved pie piespiedu vai neuzticamas atzīšanās vai liecības, un pēc iespējas vairāk jāizmanto audiovizuālie paņēmieni.

Liecinieku klātbūtne un nopratināšana (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta iv) daļa)

61. Bērniem ir tiesības nopratināt lieciniekus, kas liecina pret viņiem, un uzaicināt lieciniekus savai aizstāvībai, un bērnu tieslietu sistēmas procesiem jāveicina bērnu līdzdalība ar juridisko palīdzību līdztiesības apstākļos.

Tiesības uz pārskatīšanu vai pārsūdzību (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta v) daļa)

62. Bērnam ir tiesības lūgt augstākai kompetentai, neatkarīgai un objektīvai iestādei vai tiesu iestādei pārskatīt konstatēto vainu vai piemērotos pasākumus. Šīs tiesības uz pārskatīšanu neaprobežojas tikai ar smagākajiem pārkāpumiem. Dalībvalstīm jāapsver iespēja ieviest automātiskus pārskatīšanas pasākumus, jo īpaši gadījumos, kuru rezultātā tiek reģistrēta sodāmība vai atņemta brīvība. Turklāt tiesas pieejamībai ir nepieciešama plašāka interpretācija, ļaujot pārskatīt vai pārsūdzēt jebkuru procesuālu vai materiālu novirzi un nodrošinot efektīvu novēršanas pasākumu pieejamību.⁶

63. Komiteja iesaka dalībvalstīm atsaukt visas atrunas, kas attiecas uz Konvencijas 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta v) daļu.

---

⁶ Cilvēktiesību padomes rezolūcija 25/6.

Tulka palīdzība bez maksas (40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vi) daļa)

64. Bērnam, kas nesaprot bērnu tieslietu sistēmā lietoto valodu vai tajā nerunā, ir tiesības bez maksas saņemt tulka palīdzību visos procesa posmos. Šādiem tulkiem jābūt apmācītiem darbā ar bērniem.

65. Dalībvalstīm jāsniedz bērniem, kam ir šķēršļi saziņai, atbilstoša un efektīva palīdzība ar labi apmācītu profesionāļu starpniecību.

Pilnīga privātās dzīves neaizskaramības ievērošana (16. pants un 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vii) daļa)

66. 40. panta 2. punkta b) apakšpunkta vii) daļā noteiktās bērna tiesības uz pilnīgu privātās dzīves neaizskaramības ievērošanu visos procesa posmos jāskata kopā ar 16. pantu un 40. panta 1. punktu.

67. Dalībvalstīm jāievēro noteikums, ka tiesas sēdes bērnu tieslietu sistēmā ir slēgtas. Izņēmumu ir pavisam nedaudz, un tie ir skaidri atrunāti tiesību aktos. Ja spriedums un/vai sods tiek paziņots atklātā tiesas sēdē, bērna identitāti atklāt nedrīkst. Turklāt tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību arī paredz, ka tiesas materiāli un bērna lietas dokumenti ir jāglabā pilnīgā slepenībā un tie nav pieejami trešajām personām, izņemot tām, kas ir tieši iesaistītas lietas izmeklēšanā, izskatīšanā un lēmuma sagatavošanā.

68. Tiesu prakses ziņojumiem, kas attiecas uz bērniem, jābūt anonīmiem, un šis noteikums jāievēro arī attiecībā uz internetā ievietotiem ziņojumiem.

69. Komiteja iesaka valstīm nenorādīt likumpārkāpēju publiskajā reģistrā sīkas ziņas par bērnu vai personu, kas bija bērns pārkāpuma izdarīšanas brīdī. Jāizvairās arī no šādu ziņu iekļaušanas citos reģistros, kas nav publiski, bet apgrūtina reintegrācijas iespējas.

70. Komiteja uzskata, ka informācija par bērnu izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem jāpasargā no publicēšanas mūža garumā. Nepublicēšanas noteikuma pamatojums un iemesls informāciju nepublicēt arī pēc tam, kad bērns sasniedzis 18 gadu vecumu, ir tāds, ka publicēšana izraisa pastāvīgu stigmatizāciju, kas varētu negatīvi ietekmēt izglītības, darba vai mājokļa pieejamību vai drošību. Tas kavē bērna reintegrāciju un konstruktīvas lomas uzņemšanos sabiedrībā. Tāpēc dalībvalstīm jānodrošina, lai tiktu ievērots vispārējs noteikums par privātās dzīves aizsardzību mūža garumā attiecībā uz visu veidu plašsaziņas līdzekļiem, tostarp sociālajiem tīkliem.

71. Turklāt Komiteja iesaka dalībvalstīm ieviest noteikumus, kas atļauj automātiski vai izņēmuma gadījumos pēc neatkarīgas pārbaudes dzēst ziņas par bērna sodāmību, bērnam sasniedzot 18 gadu vecumu.

E. Pasākumi⁷

Novirzīšana visā tiesvedības laikā

72. Lēmums par bērna nonākšu tieslietu sistēmā nenozīmē, ka bērnam jāiziet cauri formālam tiesas procesam. Ievērojot IV sadaļas B punktā izteiktos apsvērumus, Komiteja uzsver, ka kompetentajām iestādēm, kas lielākajā daļā valstu ir prokuratūra, jāturpina izpētīt iespējas, kā izvairīties no tiesas procesa vai notiesāšanas, izmantojot novirzīšanu un citus pasākumus. Citiem vārdiem sakot, novirzīšanas iespējas jāpiedāvā jau no pirmā brīža, kad bērns saskāries ar tieslietu sistēmu, pirms vēl sākusies lietas iztiesāšana, un tām ir jābūt pieejamām visā tiesvedības laikā. Piedāvājot novirzīšanas pasākumus, pilnībā jāievēro bērna cilvēktiesības un tiesiskās garantijas, paturot prātā, ka novirzīšanas pasākumi var būt sarežģīti un laikietilpīgi, tāpēc ir nepieciešama juridiskā vai cita piemērota palīdzība. Novirzīšana bērnam jāpiedāvā kā iespēja apturēt formālo tiesas procesu, kas tiks izbeigts, ja novirzīšanas programma tiks īstenota apmierinoši.

Bērnu tieslietu sistēmas tiesas nolēmumi

73. Pēc tam, kad tiesvedība ir pabeigta, pilnībā ievērojot Konvencijas 40. pantu (skat. IV sadaļas D punktu iepriekš), tiek pieņemts lēmums par nolēmumu. Tiesību aktos jāparedz dažādi ar brīvības atņemšanu nesaistīti pasākumi un skaidri jānorāda, kādā prioritātē šie pasākumi izmantojami, lai nodrošinātu, ka brīvības atņemšana tiek izmantota tikai kā galējs pasākums uz iespējami īsāku laiku.

74. Pastāv vesela virkne iespēju izmantot un īstenot ar brīvības atņemšanu nesaistītus pasākumus, tostarp taisnīguma atjaunošanas pasākumus. Dalībvalstīm šī pieredze jāizmanto un jāizstrādā un jāīsteno šādi pasākumi, pielāgojot tos savai kultūrai un tradīcijām. Tādu pasākumu izmantošana kā piespiedu darbs, spīdzināšana vai necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās ir skaidri jāizslēdz, un par to ir jāparedz sods.

75. Komiteja atkārtoti norāda, ka, piemērojot miesas sodu kā sankciju, tiek pārkāpts Konvencijas 37. panta a) punkts, kas aizliedz jebkādu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai soda veidus (skat. arī Komitejas Vispārējo komentāru Nr. 8 (2006) par bērna tiesībām būt pasargātam no miesas sodiem un citiem cietsirdīgiem vai pazemojošiem soda veidiem).

76. Komiteja uzsver, ka atbildes reakcijai uz pārkāpumu vienmēr ir jābūt samērīgai ne vien ar apstākļiem un pārkāpuma smagumu, bet arī ar personiskajiem apstākļiem (bērna vecumu, mazāku vainu, apstākļiem un vajadzībām, tostarp attiecīgā gadījumā bērna garīgās veselības vajadzībām), kā arī dažādām sabiedrības vajadzībām, jo īpaši ilgtermiņā. Saskaņā ar bērnu tieslietu sistēmas principiem Konvencijas 40. panta 1. punktā nav norādīta izteikti sodoša pieeja. Ja bērni ir izdarījuši smagus pārkāpumus, var apsvērt pasākumus, kas atbilst likumpārkāpuma izdarītāja apstākļiem un pārkāpuma smagumam, tostarp sabiedrības drošības un sankciju nepieciešamības izvērtēšanu. Primārais apsvērumus ir bērna intereses, kā arī nepieciešamība sekmēt bērna reintegrāciju sabiedrībā.

77. Atzīstot kaitējumu, kādu bērniem un pusaudžiem nodara brīvības atņemšana, un tās negatīvo ietekmi uz sekmīgas reintegrācijas izredzēm, Komiteja iesaka dalībvalstīm noteikt

---

⁷ Skat. arī IV sadaļas B punktu iepriekš.

---

maksimālo sodu bērniem, kas apsūdzēti noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, atbilstoši principam par “iespējami īsāku laiku” (Bērnu tiesību konvencijas 37. punkta b) apakšpunkts).

78. Obligāti piemērojami minimālie sodi neatbilst samērīguma principam bērnu tieslietu sistēmā un prasībai, kas paredz, ka apcietināšanai ir jābūt galējam pasākumam uz iespējami īsāku laiku. Tiesām, kas notiesā bērnus, jāsāk no baltas lapas; pat diskrecionāri minimālie sodu režīmi kavē starptautisko standartu atbilstošu piemērošanu.

Nāves soda aizliegums

79. Konvencijas 37. panta a) punktā atspoguļots starptautisko paražu tiesību aizliegums piespriest nāves sodu par noziedzīgu nodarījumu, ko izdarījusi persona, kas jaunāka par 18 gadiem. Dažas valstis pieņem, ka šis noteikums aizliedz izpildīt nāves sodu tikai personām, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu nāves soda izpildes brīdī. Citas valsts atliek nāves soda izpildi līdz 18 gadu vecumam. Komiteja atkārtoti norāda, ka skaidrs un izšķirīgs kritērijs ir vecums noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī. Ja nav ticamu un neapstrīdamu pierādījumu par to, ka persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī bija jaunāka par 18 gadiem, šaubas jātulko par labu bērnam, un nāves sodu piespriest nevar.

80. Komiteja aicina tās nedaudzās dalībvalstis, kas vēl nav atcēlušas nāves sodu par visiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījušas personas, kas jaunākas par 18 gadiem, to steidzami atcelt, nepieļaujot nekādus izņēmumus. Jebkurš nāves sods, kas piespriests personai, kura noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nebija sasniegusi 18 gadu vecumu, jāaizstāj ar sankciju, kas pilnībā atbilst Konvencijai.

Mūža ieslodzījuma bez iespējas uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu aizliegums

81. Nevienam bērnam, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav sasniedzis 18 gadu vecumu, nevar piespriest mūža ieslodzījumu bez iespējas uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu. Termiņam, kas izciešams, pirms iespējams ierosināt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, jābūt ievērojami īsākam nekā pieaugušo gadījumā un reālam, un iespēja uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu regulāri jāpārskata. Komiteja dalībvalstīm, kas piespiež bērniem mūža ieslodzījumu ar iespēju uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu, atgādina, ka, piemērojot šo sankciju, tām jācenšas īstenot Konvencijas 40. panta 1. punktā noteiktos mērķus. Tas cita starpā nozīmē, ka bērnam, kam piespriests mūža ieslodzījums, jāsaņem izglītība, ārstēšana un aprūpe, kuras mērķis ir viņa atbrīvošana, reintegrācija un spēja uzņemties konstruktīvu lomu sabiedrībā. Tajā ir arī noteikts, ka ir regulāri jāpārbauda bērna attīstība un progress, lai lemtu par bērna iespējamo pirmstermiņa atbrīvošanu. Reintegrācijas mērķu sasniegšanu mūža ieslodzījums padara ļoti sarežģītu, ja ne pat neiespējamu. Komiteja vērš uzmanību uz 2015. gada ziņojumu, kurā īpašais ziņotājs par spīdzināšanu un citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai pazemojošiem izturēšanās vai soda veidiem konstatē, ka mūža ieslodzījums un ilgstoši sodi, piemēram, secīgu sodu piemērošana, ir pārlietu nesamērīgi un līdz ar to nežēlīgi, necilvēcīgi vai pazemojoši, ja tos piemēro bērnam (A/HRC/28/68, 74. punkts). Komiteja stingri iesaka dalībvalstīm atcelt visus mūža ieslodzījuma veidus, tostarp brīvības atņemšanu uz nenoteiktu termiņu, par visiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījušas personas, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nebija sasniegušas 18 gadu vecumu.

F. Brīvības atņemšana, tostarp pirmstiesas apcietinājums un pēctiesas ieslodzījums

82. Konvencijas 37. pantā norādīti būtiski principi, kas attiecas uz brīvības atņemšanas piemērošanu, ikviena bērna, kam atņemta brīvība, procesuālajām tiesībām un normas saistībā ar izturēšanos pret bērnu, kam atņemta brīvība, un šī bērna apstākļiem. Komiteja vērš dalībvalstu uzmanību uz īpašā ziņotāja 2018. gada ziņojumu par ikviena tiesībām uz vislabāko fiziskās un psihiskās veselības stāvokli, kādu iespējams sasniegt, kurā īpašais ziņotājs norādīja, ka saistībā ar apcietināto un ieslodzīto bērnu ciešanu mērogu un apjomu ir nepieciešams uzņemties kopējās saistības likvidēt bērnu ieslodzījuma vietas un lielas aprūpes iestādes, kā arī palielināt ieguldījumus kopienā balstītos pakalpojumos (A/HRC/38/36, 53. punkts).

83. Dalībvalstīm nekavējoties jāuzsāk darbs pie tā, lai līdz minimumam samazinātu plaļaušanos uz apcietinājuma piemērošanu.

84. Nekas no šajā vispārējā komentārā minētā nav jātulko kā aicinājums vai atbalsts izmantot brīvības atņemšanu, bet drīzāk jāsaprot kā pareizu procedūru un nosacījumu norādīšana tiem nedaudzajiem gadījumiem, kad brīvības atņemšana tiek uzskatīta par nepieciešamu.

Galvenie principi

85. Brīvības atņemšanas piemērošanā jāievēro šādi galvenie principi: a) bērna aizturēšana, apcietināšana vai ieslodzīšana jāizmanto vienīgi saskaņā ar tiesību aktiem, tikai kā galējs pasākums uz iespējami īsāku laiku un b) nevienam bērnam nedrīkst atņemt brīvību nelikumīgi vai patvaļīgi. Nereti pirmstiesas apcietinājuma sākuma punkts ir aizturēšana, un valstīm jānodrošina, lai tiesību aktos tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem būtu skaidri noteikti pienākumi piemērot 37. pantu saistībā ar aizturēšanu. Tāpat valstīm jānodrošina, ka bērni netiek turēti transportlīdzeklī vai policijas kamerās, izņemot gadījumus, kad tas ir galējs pasākums uz iespējami īsāku laiku, un ka viņi netiek turēti kopā ar pieaugušajiem, izņemot gadījumus, kad tas ir viņu interesēs. Par prioritāti jāizvirza mehānismi ātrai bērnu atbrīvošanai, nododot viņus vecākiem vai atbilstošiem pieaugušajiem.

86. Komiteja ar bažām atzīmē, ka daudzās valstīs bērni nīkst pirmstiesas apcietinājumā mēnešiem vai pat gadiem, kas ir nopietns Konvencijas 37. panta b) punkta pārkāpums. Pirmstiesas apcietinājums ir jāizmanto tikai nopietnākajos gadījumos un pat tad tikai pēc tam, kad rūpīgi izvērtēta ierobežojoša dzīvesvietas režīma iespējamība. Novirzīšanas pasākumi pirmstiesas posmā samazina nepieciešamību izmantot apcietinājumu, bet pat tad, ja bērns ir jātīesā bērnu tieslietu sistēmā, ar brīvības atņemšanu nesaistītiem pasākumiem ir jābūt rūpīgi vērstiem uz to, lai ierobežotu pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu.

87. Likumā skaidri jānorāda kritēriji pirmstiesas apcietinājuma piemērošanai, proti, pamatā to izmanto, lai nodrošinātu ierašanos tiesā, un tad, ja bērns rada tiešu apdraudējumu citiem. Ja bērns tiek uzskatīts par apdraudējumu (sev pašam vai citiem), jāpiemēro bērnu aizsardzības pasākumi. Pirmstiesas apcietinājums ir regulāri jāpārskata, un tā termiņš jāierobežo ar tiesību aktiem. Visiem dalībniekiem, kas iesaistīti bērnu tieslietu sistēmā, par prioritāti jāizvirza gadījumi, kad bērni nonāk pirmstiesas apcietinājumā.

88. Piemērojot principu, ka brīvības atņemšana jāpiespriež uz iespējami īsāku termiņu, dalībvalstīm jānodrošina regulāras iespējas uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no

---

ieslodzījuma, tostarp policijas uzraudzības, nododot bērnu vecāku vai citu atbilstošu pieaugušo aprūpē. Jābūt rīcības brīvībai atbrīvojot bērnu ar nosacījumiem vai bez tiem, tostarp ziņot pilnvarotai personai vai vietai. Drošības naudas iemaksu nedrīkst noteikt kā prasību, jo lielākā daļu bērnu nav spējīgi to iemaksāt un tas diskriminē trūcīgas un atstumtas ģimenes. Turklāt, nosakot drošības naudu, tiesa principā atzīst, ka bērns ir jāatbrīvo, un ierašanās nodrošināšanai var izmantot citus līdzekļus.

Procesuālās tiesības (37. panta d) punkts)

89. Ikvienam bērnam, kuram atņemta brīvība, ir tiesības nekavējoties saņemt juridisko un citu piemērotu palīdzību, kā arī tiesības brīvības atņemšanas likumīgumu apstrīdēt tiesā vai citā kompetentā, neatkarīgā un objektīvā iestādē un tiesības ātri saņemt šo iestāžu lēmumu. Komiteja neiesaka nevienam bērnam atņemt brīvību, ja vien nav patiesu bažu par sabiedrības drošību vai sabiedrības veselību, un mudina dalībvalstis noteikt vecuma ierobežojumu, līdz kuram bērniem nevar tikt likumīgi atņemta brīvība, piemēram, 16 gadu vecumu.

90. Ikviens bērns, kas ir aizturēts vai kuram atņemta brīvība, jānogādā kompetentā iestādē 24 stundu laikā, lai izvērtētu brīvības atņemšanas vai tās turpināšanas likumīgumu. Komiteja arī iesaka dalībvalstīm nodrošināt regulāru pirmstiesas apcietinājuma pārskatīšanu ar nolūku to izbeigt. Gadījumos, kad bērnu nav iespējams nosacīti atbrīvojot pirms termiņa pirmās ierašanās reizē vai pirms tās (24 stundu laikā), bērnam oficiāli jāizvirza apsūdzības iespējamu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, un viņš jānogādā tiesā vai citā kompetentā, neatkarīgā un objektīvā iestādē vai tiesu iestādē, lai lieta tiktu izskatīta iespējami drīz, bet ne vēlāk kā 30 dienas pēc pirmstiesas apcietinājuma spēkā stāšanās. Komiteja, kas ir informēta par praksi atlikt lietas izskatīšanu vairākkārt un/vai uz ilgu laiku, mudina dalībvalstis pieņemt maksimālo pieļaujamo atlikšanas reižu skaitu un ilgumu un ieviest tiesību normas vai administratīvos aktus, lai nodrošinātu, ka tiesa vai cita kompetenta iestāde galīgos lēmumus par šīm apsūdzībām pieņem ne vēlāk kā sešus mēnešus no sākotnējā apcietinājuma datuma, un, ja tas netiek izdarīts, bērns ir jāatbrīvo.

91. Tiesības apstrīdēt brīvības atņemšanas likumīgumu sevī iekļauj ne vien tiesības pārsūdzēt tiesas lēmumus, bet arī tiesības lūgt tiesai pārskatīt administratīvu lēmumu (ko pieņēmusi, piemēram, policija, prokuratūra vai citas kompetentās iestādes). Dalībvalstīm jānosaka īsi termiņi pārsūdzību un pārskatīšanas pabeigšanai, lai nodrošinātu ātru lēmumu pieņemšanu atbilstoši Konvencijā norādītajam.

Izturēšanās un apstākļi (37. panta c) punkts)

92. Ikviens bērns, kuram atņemta brīvība, jānošķir no pieaugušajiem, tostarp policijas kamerās. Bērnu, kuram atņemta brīvība, nedrīkst ievietot pieaugušajiem paredzētā centrā vai ieslodzījuma vietā, jo ir pietiekami daudz pierādījumu, ka tas apdraud bērna veselību un pamatdrošību, kā arī turpmāko spēju atturēties no noziedzības un reintegrēties. Konvencijas 37. panta c) punktā pieļautais izņēmums bērnu nošķiršanai no pieaugušajiem, proti, "ja vien netiek uzskatīts, ka tas nav bērna interesēs", jātulko šauri, un dalībvalstu ērtības nedrīkst būt svarīgākas par bērna interesēm. Dalībvalstīm bērniem, kam atņemta brīvība, jāizveido atsevišķas iestādes, kurās strādā atbilstoši apmācīts personāls un kuras darbojas, ievērojot bērniem piemērotu politiku un praksi.

93. Iepriekšminētais noteikums nenozīmē, ka bērns, kas ievietots bērniem paredzētā iestādē, uzreiz pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas jāpārvieta uz pieaugušo iestādi. Bērnam jānodrošina

---

iespēja turpināt uzturēšanos bērniem paredzētās iestādēs, ja tas ir viņa interesēs un nav pretrunā bērnu interesēm attiecīgajā iestādē.

94. Ikvienam bērnam, kam atņemta brīvība, ir tiesības sazināties ar savu ģimeni, izmantojot saraksti un apmeklējumus. Lai veicinātu apmeklējumus, bērns jāievieto iestādē iespējami tuvu viņa ģimenes dzīvesvietai. Izņēmuma apstākļi, kuros šo saziņu var ierobežot, skaidri jāapraksta tiesību aktos, un tos nevar atstāt iestāžu ziņā.

95. Komiteja uzsver, ka visos brīvības atņemšanas gadījumos cita starpā jāievēro šādi principi un noteikumi:

a) personām, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu, nav atļauts piespriest apcietinājumu pilnīgā izolācijā;

b) bērniem jānodrošina fiziskā vide un izmitināšana, kas veicina uzturēšanās vietas reintegrācijas mērķus. Pienācīga uzmanība jāpievērš viņu vajadzībām pēc privātuma, sensorajiem stimuliem un iespējām biedroties ar vienaudžiem, kā arī piedalīties sporta nodarbībās, fiziskos vingrinājumos, mākslas un brīvā laika nodarbībās;

c) ikvienam bērnam ir tiesības uz izglītību, kas piemērota viņa vajadzībām un spējām, tostarp attiecībā uz eksāmenu kārtošanu, un kas paredzēta viņa sagatavošanai, lai viņš varētu atgriezties sabiedrībā; turklāt ikvienam bērnam vajadzības gadījumā jānodrošina profesionālā izglītība profesijās, kas varētu viņu sagatavot darbam nākotnē;

d) ikvienam bērnam ir tiesības, lai pēc uzņemšanas aizturēšanas vai korekcijas iestādē viņu izmeklētu ārsts vai ārstniecības persona, un tiesības saņemt atbilstošu fiziskās un garīgās veselības aprūpi, ko viņam, uzturoties šajā iestādē, ja iespējams, sniedz ārstniecības iestādes un kopienas dienesti;

e) iestādes darbiniekiem jāsekmē un jāveicina regulāra saziņa starp bērnu un plašāku sabiedrību, tostarp saziņa ar ģimeni, draugiem un citām personām, tostarp cienījamu ārēju organizāciju pārstāvjiem, un iespēja apmeklēt viņa mājas un ģimeni. Nekādi nedrīkst ierobežot bērna iespēju jebkurā brīdī konfidenciāli sazināties ar savu advokātu vai citu palīgu;

f) kustību ierobežojošus līdzekļus vai spēku var izmantot tikai tad, ja bērns rada tiešus draudus nodarīt kaitējumu sev pašam vai citiem, un tikai tad, ja ir izsmelti visi pārējie kontroles līdzekļi. Kustību ierobežojošus līdzekļus nedrīkst izmantot, lai panāktu pakļaušanos, un ar tiem nekad nedrīkst tīši nodarīt sāpes. Tos nekādā gadījumā nedrīkst izmantot kā soda veidu. Kustību ierobežojoši līdzekļi vai spēks, tostarp fiziski, mehāniski un medicīniski vai farmakoloģiski ierobežošanas līdzekļi, jāizmanto ciešā, tiešā un pastāvīgā profesionāla medicīnas un/vai psiholoģijas speciālista kontrolē. Iestādes darbinieki ir jāapmāca par piemērojamiem standartiem, un tie darbinieki, kas izmanto kustību ierobežojošu līdzekli vai spēku, pārkāpjot noteikumus un standartus, ir attiecīgi jā soda. Valstīm jāuzskaita, jāuzrauga un jāizvērtē visi incidenti, kuros izmantots kustību ierobežojošs līdzeklis vai spēks, un jānodrošina to samazināšana līdz minimumam;

g) jebkuram disciplinārsodam jāskaidro ar bērnam piemītošas cieņas un institucionālās aprūpes galveno mērķu ievērošanu. Stingri jāaizliedz disciplinārsodi, kas pārkāpj Konvencijas 37. pantu, tostarp miesas sods, ievietošana tumšā kamerā, ievietošana soda izolatorā vai jebkurš cits sods, kas var negatīvi ietekmēt attiecīgā bērna fizisko vai garīgo

---

veselību vai labklājību, un disciplinārsodi nedrīkst atņemt bērnam tādas pamattiesības kā juridiskā pārstāvja apmeklējumus, saziņu ar ģimeni, pārtiku, ūdeni, apģērbu, gultas piederumus, izglītību, vingrošanu vai jēgpilnu ikdienas saziņu ar citiem;

h) bērnu nedrīkst ievietot soda izolatorā. Bērns jānošķir no citiem uz iespējami īsāku laiku, un šis līdzeklis jāizmanto tikai kā galējs pasākums, lai pasargātu pašu bērnu vai citus. Ja tiek uzskatīts, ka bērnu nepieciešams turēt nošķirti, tas jā dara atbilstoši apmācīta personāla locekļa klātbūtnē vai ciešā uzraudzībā, atzīmējot tā iemeslus un ilgumu;

i) ikvienam bērnam ir jābūt tiesībām iesniegt lūgumus vai sūdzības bez to satura cenzūras centrālajai administrācijai, tiesu iestādei vai citai atbilstošai neatkarīgai iestādei un nekavējoties tikt informētam par atbildi. Bērniem ir jāzina savas tiesības un jābūt informētiem par lūgumu un sūdzību iesniegšanas mehānismiem, kam jābūt viegli pieejamiem;

j) neatkarīgiem un kvalificētiem inspektoriem jābūt pilnvarotiem veikt regulāras pārbaudes un nepaziņotas pārbaudes pēc savas iniciatīvas; īpašs uzsvars jāliek uz sarunām ar iestādē esošajiem bērniem konfidenciālos apstākļos;

k) dalībvalstīm jānodrošina, lai nebūtu nekādu stimulu atņemt brīvību bērniem un nekādu korupcijas iespēju attiecībā uz bērnu ievietošanu, preču un pakalpojumu saņemšanu vai saziņu ar ģimeni.

G. Īpaši jautājumi

Kara tiesas un valsts drošības tiesas

96. Aizvien biežāk tiek pausts uzskats, ka civilpersonu tiesāšana kara tiesās un valsts drošības tiesās pārkāpj neatņemamās tiesības uz taisnīgu procesu kompetentā, neatkarīgā un objektīvā tiesā. Vēl jo vairāk tas ir satraucošs bērnu tiesību pārkāpums, jo bērniem jānonāk specializētās bērnu tieslietu sistēmās. Komiteja par to ir izteikusi bažas vairākos noslēguma apsvērumos.

Bērni, kas tiek savervēti un izmantoti nevalstiskos bruņotajos grupējumos, tostarp tādos, kas atzīti par teroristu grupām, un bērni, kas apsūdzēti saistībā ar pretterorismu

97. ANO ir pārbaudījusi vairākus gadījumus, kad bērni ir tikuši savervēti un izmantoti nevalstiskos bruņotajos grupējumos, tostarp tādos, kas atzīti par teroristu grupām, ne vien konfliktu zonās, bet arī nekonfliktu zonās, tostarp bērnu izcelsmes valstīs un tranzīta vai atgriešanās valstīs.

98. Nokļūstot šādu grupu kontrolē, bērni var ciest no dažādiem vardarbības veidiem, piemēram, karaklausības, militārajām mācībām, izmantošanas karadarbībā un/vai terorisma aktos, tostarp pašnāvnieku uzbrukumos, piespiešanas izpildīt nāves sodu, izmantošanas par dzīvo vairogu, nolaupīšanas, pārdošanas, tirdzniecības, seksuālas izmantošanas, bērnu laulībām, izmantošanas narkotiku transportēšanā vai pārdošanā vai izmantošanas bīstamu uzdevumu veikšanai, piemēram, spiegošanai, novērošanai, kontrolpunktu apsardzībai, patrulēšanai vai militārā aprīkojuma transportēšanai. Saņemti ziņojumi par to, ka nevalstiskie bruņotie grupējumi un grupējumi, kas atzīti par teroristu grupām, spiež bērniem arī veikt vardarbības aktus pret savu ģimeni vai kopienu, lai apliecinātu uzticību un mazinātu vēlmi dezertēt nākotnē.

---

99. Strādājot ar šiem bērniem, dalībvalstu iestādes saskaras ar vairākām problēmām. Dažas dalībvalstis ir izvēlējušās sodošu pieeju, neņemot vērā bērnu tiesības vai pievēršoties tām ierobežotā apmērā, tādējādi radot ilgstošas sekas bērna attīstībai un negatīvi ietekmējot sociālās reintegrācijas iespējas, kas savukārt var atstāt smagas sekas uz plašāku sabiedrības daļu. Nereti šie bērni tiek aizturēti, apcietināti, apsūdzēti un tiesāti par savu darbību konfliktu zonās un mazākā mērā arī izcelsmes vai atgriešanās valstīs.

100. Komiteja vērs dalībvalstu uzmanību uz Drošības padomes rezolūciju 2427 (2018). Šajā rezolūcijā Padome uzsvēra nepieciešamību noteikt standartizētas operatīvās procedūras ātrai bērnu, kas saistīti vai varētu būt saistīti ar visiem nevalstiskiem bruņotajiem grupējumiem, tostarp tiem, kas izdarījuši terorisma aktus, nodošanai attiecīgajiem bērnu aizsardzības sistēmas dalībniekiem, kas ir civilpersonas. Padome uzsvēra, ka pret bērniem, kurus savervējuši bruņotie spēki un bruņotie grupējumi, pārkāpjot piemērojamos starptautiskos tiesību aktus, un kuri tikuši apsūdzēti noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā bruņotu konfliktu laikā, galvenokārt jāizturas kā pret personām, kas cietušas no starptautisko tiesību pārkāpumiem. Padome arī mudināja dalībvalstis izvērtēt ārpusstiesas pasākumus, kas vērsti uz reintegrāciju, kā kriminālvajāšanas un apcietinājuma alternatīvu un aicināja tās piemērot taisnīgu tiesas procesu visiem bērniem, kas apcietināti sakarā ar viņu saistību ar bruņotajiem spēkiem un bruņotiem grupējumiem.

101. Dalībvalstīm jānodrošina, lai pret visiem bērniem, kam izvirzītas apsūdzības pārkāpumu izdarīšanā, neatkarīgi no smaguma vai situācijas izturētos saskaņā ar Konvencijas 37. un 40. pantu, un jāizvairās no bērnu apsūdzēšanas un notiesāšanas par uzskatu paušanu vai tikai saistību ar nevalstisku bruņoto grupējumu, tostarp tādiem, kas atzīti par teroristu grupām. Saskaņā ar Vispārējā komentāra Nr. 20 88. punktu Komiteja arī iesaka dalībvalstīm veikt preventīvās iesaistīšanās pasākumus, pievēršoties sociāliem faktoriem un pamatcēloņiem, kā arī sociālās reintegrācijas pasākumus, tostarp īstenojot Drošības padomes rezolūcijas saistībā ar pretterorismu, piemēram, rezolūciju 1373 (2001), rezolūciju 2178 (2014), rezolūciju 2396 (2017) un rezolūciju 2427 (2018), un Ģenerālās asamblejas rezolūciju 72/284, jo īpaši 18. punktā minētos ieteikumus.

Paražu, pamatiedzīvotāju un citas nevalstiskas tiesiskuma formas

102. Daudzi bērni saskaras ar plurālām tieslietu sistēmām, kas darbojas paralēli oficiālajai tieslietu sistēmai vai saistībā ar to. Tās var būt paražu, cilšu, pamatiedzīvotāju vai citas tieslietu sistēmas. Tās var būt pieejamākas nekā oficiālie mehānismi un piedāvāt priekšrocību ātri un salīdzinoši lēti ierosināt atbildes pasākumus, kas pielāgoti kultūras īpatnībām. Šādas sistēmas var būt alternatīva oficiālai tiesvedībai pret bērniem, un tās var veicināt pozitīvas izmaiņas kultūras attieksmē pret bērniem un tiesiskumu.

103. Vērojama aizvien lielāka vienprātība par to, ka šīm sistēmām jāpievērš uzmanība tieslietu sektora programmu reformās. Ņemot vērā iespējamo spriedzi starp valsts un nevalstisko tieslietu sistēmu, kā arī bažas par procesuālajām tiesībām un diskriminācijas vai sociālās atstumšanas risku, reformām jānotiek pakāpeniski, izmantojot metodiku, kurā ir pilnīga izpratne par attiecīgajām salīdzinošajām sistēmām un kura ir pieņemama visām ieinteresētajām personām. Paražu tieslietu sistēmas procesi un iznākums jāsaista ar konstitucionālajām tiesībām un tiesiskajām un procesuālajām garantijām. Svarīgi nepieļaut netaisnīgu diskrimināciju, lai pret bērniem, kas izdarījuši līdzīgus noziedzīgus nodarījumus, paralēlās sistēmās vai forumos neizturētos atšķirīgi.

---

104. Konvencijas principi jāiekļauj visos tieslietu mehānismos, kas skar bērnus, un dalībvalstīm jānodrošina, lai Konvencija ir zināma un tiek īstenota. Taisnīguma atjaunošana bieži vien ir panākama, izmantojot paražu, pamatiedzīvotāju vai citas nevalstiskas tieslietu sistēmas, un formālā bērnu tieslietu sistēma var gūt labumu no tām. Turklāt šādu tieslietu sistēmu atzīšana var veicināt lielāku cieņu pret pamatiedzīvotāju tradīcijām, kas varētu pozitīvi ietekmēt pamatiedzīvotāju bērnus. Intervences pasākumiem, stratēģijām un reformām jābūt izstrādātām konkrētiem apstākļiem, un šis process jāvirza dalībniekiem valsts līmenī.

V. Bērnu tieslietu sistēmas organizēšana

105. Lai nodrošinātu, ka iepriekšējos punktos noteiktie principi un tiesības tiek pilnībā īstenoti, nepieciešams izveidot efektīvu organizatorisko struktūru bērnu tieslietu sistēmas administrēšanai.

106. Saskaņā ar visaptverošu bērnu tieslietu sistēmu policijā, tiesu iestādēs, tiesu sistēmā un prokuratūrā jāizveido specializētas nodaļas, kā arī jāievieš specializēti aizstāvji vai citi pārstāvji, kas bērniem sniedz juridisko vai citu piemērotu palīdzību.

107. Komiteja iesaka dalībvalstīm izveidot bērnu tieslietu tiesas kā atsevišķas vienības vai arī kā esošo tiesu daļas. Ja tas nav iespējams praktisku iemeslu dēļ, dalībvalstīm jānodrošina, lai tiktu iecelti specializēti tiesneši, kas skatītu lietas saistībā ar bērnu tieslietu sistēmu.

108. Tādi specializētie pakalpojumi kā probācija, konsultēšana vai uzraudzība jānodrošina kopā ar specializētām iestādēm, piemēram, dienas ārstēšanas centriem un nepieciešamības gadījumā nelielām ģimenes tipa aprūpes un ārstniecības iestādēm, kas paredzētas bērnu tieslietu sistēmā nonākušajiem bērniem. Pastāvīgi jāveicina efektīva visu šo specializēto vienību, dienestu un iestāžu darbību saskaņošana starp visām iestādēm.

109. Turklāt ieteicams arī individuāli novērtēt bērnus un izmantot starpdisciplīnu pieeju. Īpaša uzmanība jāpievērš specializētiem pakalpojumiem, kurus vietējā kopiena sniedz bērniem, kas nav sasnieguši vecumu, ar kuru iestājas kriminālatbildība, bet kam, pamatojoties uz novērtējumu, nepieciešams atbalsts.

110. Būtiska loma bērnu tieslietu sistēmā var būt un arī ir nevalstiskajām organizācijām. Tāpēc Komiteja iesaka dalībvalstīm censties šīs organizācijas aktīvi iesaistīt visaptverošas bērnu tieslietu politikas izstrādē un īstenošanā un attiecīgā gadījumā nodrošināt tām līdzekļus, kas nepieciešami šādai iesaistei.

VI. Informētības veicināšana un mācības

111. Bērni, kas izdara pārkāpumus, bieži vien plašsaziņas līdzekļos tiek atspoguļoti negatīvi, kas veicina diskriminējošu un negatīvu šo bērnu stereotipizēšanu. Šis negatīvais bērnu atainojums vai uzskatīšana par noziedzīgu nodarījumu izdarītājiem nereti pamatojas uz noziedzības cēloņu nepareizu interpretēšanu un pārprašanu un regulāri noved pie aicinājumiem ieviest stingrākas pieejas (absolūtas neiecietības un trīs pārkāpumu pieeju, obligātus sodus, tiesāšanu pieaugušo tiesās un citus galvenokārt sodošus pasākumus). Dalībvalstīm jācenšas aktīvi un pozitīvi iesaistīt parlamentu deputātus, nevalstiskās organizācijas un plašsaziņas līdzekļus, lai tie veicinātu un atbalstītu izglītības un citas kampaņas, nodrošinot visu Konvencijas aspektu ievērošanu attiecībā uz bērniem, kas nonāk

---

bērnu tieslietu sistēmā. Būtiski ir šajos informētības veicināšanas centienos iesaistīt arī bērnus, jo īpaši tos, kuriem ir bijusi saskare ar bērnu tieslietu sistēmu.

112. Bērnu tieslietu sistēmas administrēšanas kvalitātes nolūkos ir svarīgi, lai visiem iesaistītajiem profesionāļiem tiktu nodrošinātas atbilstošas starpdisciplīnu mācības par Konvencijas saturu un nozīmi. Mācībām jābūt sistemātiskām un pastāvīgām, un tās nedrīkst aprobežoties tikai ar informāciju par attiecīgajām valsts un starptautiskajām tiesību normām. Tajās jāiekļauj vispārāzīta un jauna informācija no dažādām jomām cita starpā par sociāliem un citiem noziedzības cēloņiem, bērnu sociālo un psiholoģisko attīstību, tostarp pašreizējiem neirozinātnes atklājumiem, atšķirībām, kas var radīt diskrimināciju pret noteiktām atstumtām grupām, piemēram, mazākumtautību vai pamatiedzīvotāju bērniem, kultūru un tendencēm jauniešu pasaulē, grupu pasākumu dinamiku un pieejamiem novirzīšanas pasākumiem un ar brīvības atņemšanu nesaistītiem sodiem, jo īpaši pasākumiem ar mērķi izvairīties no tiesvedības. Tāpat jāapsver iespēja izmantot tādas jaunas tehnoloģijas kā “ierašanās tiesā” videorežīmā, vienlaikus ņemot vērā citu tehnoloģiju radītos riskus, piemēram, DNS profilēšanu. Pastāvīgi jāpārvērtē, kādi pasākumi darbojas.

VII. Datu vākšana, izvērtēšana un izpēte

113. Komiteja mudina dalībvalstis sistemātiski vākt sagrupētos datus, tostarp par bērnu izdarīto pārkāpumu skaitu un veidu, pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu un vidējo ilgumu, to bērnu skaitu, ar kuriem strādā, izmantojot nevis tiesvedību, bet citus pasākumus (novirzīšanu), notiesāto bērnu skaitu, šiem bērniem piespriesto sodu veidu un to bērnu skaitu, kam atņemta brīvība.

114. Komiteja iesaka dalībvalstīm nodrošināt regulāru bērnu tieslietu sistēmu izvērtēšanu, jo īpaši īstenoto pasākumu efektivitātes izvērtēšanu, saistībā ar tādiem jautājumiem kā diskriminācija, reintegrācija un pārkāpumu izdarīšanas modeļi, ko vislabāk varētu veikt neatkarīgas akadēmiskās iestādes.

115. Svarīgi šajā izvērtēšanā un izpētē iesaistīt bērnus, jo īpaši tos, kuri saskaras vai iepriekš ir saskārušies ar šo sistēmu, un šo izvērtēšanu un izpēti veikt atbilstoši spēkā esošajām starptautiskajām pamatnostādnēm par bērnu iesaisti pētniecībā.